

RASPRAVE I ČLANCI

Prof. dr. sc. Franjo Emanuel Hoško

OSNUTAK I PRVE GODINE „ZAGREBAČKOG KATOLIČKOG LISTA“

prof. dr. sc. Franjo Emanuel Hoško
UDK: 27:94[(497.5)(054)“530.1”][KATOLIČKI LIST ZAGREBAČKI]
“1849/1854”[0.000.282]
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 2. svibnja 2018.

Novine imenom *Katolički list zagrebački* počinju izlaziti 6. siječnja 1849. kao tjednik. *Katolički list zagrebački* u cijelosti ispunjava vlastitosti katoličkog tiska, jer mu je osnivač visoki crkveni dostojanstvenik, zagrebački biskup, a i zadaća mu je nastupati u ime katoličke vjere, braniti ju i opravdavati. Zagrebački (nad)biskup Juraj Haulik osnovao je list sa svrhom obrane Crkve od njezinih onodobnih napadača. On je i javni izdavač prvih četiriju godišta (1849. – 1852.), a zatim dužnost izdavača formalno prepušta Duhovnom stolu svoje biskupije. Za Haulikova života izmijenila su se 4 urednika, ali je očito da je ordinarij sve do smrti zadržao zadaću realnog izdavača. List je izražavao protujozefinistički stav *Zagrebačkog katoličkog lista*. Stoga su te novine prije svega teološki list. Upravljene su protiv jozefinizma i upravljene su borbi protiv prosvjetiteljstva pa su se suprotstavljale duhovnim strujanjima vremena, osobito racionalizmu i indiferentizmu kao i neckvenom duhu teoloških priručnika i stavovima nekih crkvenih pisaca.

Ključne riječi: Katolički list, Juraj Haulik, Zagrebačka (nad)biskupija, tisak.

UVOD

Novine imenom *Katolički list zagrebački* počinju izlaziti 6. siječnja 1849. kao tjednik. Budući da u samom svom naslovu ističu da su katoličke, potrebno je jasno odrediti njihovo značenje i vlastitosti, tj. koliko ostvaruju kriterije koji opravdavaju tu vlastitost. Kriteriji su katoličkog tiska sljedeći: povezanost s kojim katoličkim vjerskim dostojanstvenikom ili katoličkom ustanovom ili političkom strankom; aktivna religiozna povezanost s osobom ili skupinom koji su preuzeli zadaću izdavanja i uredništva te nastup u ime katoličke vjere i Crkve. Kad je riječ o hrvatskom katoličkom novinstvu, opravdano je istaknuti još jedan razlog njegove pojave koji samo naizgled opravdava pripadnost katoličkom novinstvu, a takvih je bilo u Hrvatskoj jer su se pojavljivale novine koje su pokretale crkvene osobe, ali s izričitim ciljem služiti nekim drugim

ciljevima, npr. političkim idejama, ili su se čak udaljavale od službenih stavova Crkve.¹ *Katolički list zagrebački* u cijelosti ispunjava vlastitosti katoličkog tiska jer mu je osnivač visoki crkveni dostojanstvenik, zagrebački biskup, a i zadaća mu je nastupati u ime katoličke vjere, braniti ju i opravdavati.²

1. RAZLOZI POKRETANJA KATOLIČKOG LISTA ZAGREBAČKOGA

Već potkraj 1849. drugi urednik *Katoličkog lista zagrebačkoga* Nikola Horvat, i to odmah po preuzimanju uredništva, pruža jasan odgovor u kojoj mjeri ove katoličke novine ispunjavaju naglašene kriterije katoličkog novinstva sljedećim riječima: „Nije se, dakle, čuditi da i ona važna strana čovječanstva, koja se bavi s plemenitijom i uzvišenijom stranom čovjeka, naime *dušom i savješću* njegovom..., koja ljubopitne svoje poglede baca i preko tijesnih granica ovoga svijeta i života; nije se, velim, čuditi da i ova strana čovječanstva imade crkvenih i bogoslovnih časopisa, u kojima se, kao u kakvim skladištima stječu sve posljedice i plodovi ovoga uzvišenoga nastojanja i znanja i kroz koje, kao kroz kakova općenita usta, očituje se i govori duh i život kršćanski... Ovo je najprikladniji put kojim se dobre misli brzo i uspješno mogu rasprostraniti; ovo je najbolji način kojim se predložiti mogu spasonosne osnove; ovo je najsposobnije sredstvo kojim se mogu dostaviti do znanja sve promjene u Crkvi i kod njezinih članova, zatim napredak i razvijanje crkvenog i kršćanskog života u raznim stranama; ovo je najprimjernije mjesto na kom se, putem zrelih i ozbiljnih rasprava mogu raspršiti, dvoumnosti razjasniti, a istina vidjelo iznijeti dade; ovo je napokon najprikladnije bojište, na kom se mogu odbiti sve otrovne strijele koje na Crkvu i njezin ustav odapinje neznanje, nevjera i zlovolja.“³

U istom prilogu Horvat razlaže i neposredne razloge pokretanja *Katoličkog lista zagrebačkoga* i naglašava da je glavni razlog obrana Crkve od njezinih onodobnih napadača i da je upravo taj razlog potakao biskupa Haulika na osnivanje lista. Pita se, naime, „je li što god pravednije i zajedno potrebnije, nego da i mi skočimo na noge od svoje strane, te oružjem ljubavi, osvjedočenja i istine u ruci, izađemo na megdan, na koji nas pozivaju predstavnici novijega vremena? Zar ne bude slobodno se braniti, ako je drugima slobodno na nas nasrtati? (...) Dakle, govoriti ćemo, i to odprto govoriti, kada god nam se bude vidjelo potrebno, da s našom neprikladnom šutnjom ne uve-

1 Juraj MATAUŠIĆ, Die kroatische katholische Presse 1849 – 1900, u: *Communicatio socialis. Zeitschrift fuer Publizistik in Kirche und Welt*, 18 (1985.), br. 3, 209, 218-219.

2 Haulikova namjera bila je „obnoviti i preporoditi katoličku Hrvatsku“ (Velimir DEŽELIĆ st., *Kardinal Haulik nadbiskup zagrebački 1788. – 1869.*, Zagreb, 1929., str. 23). On osniva *Zagrebački katolički list* s izričitim nakanom da bude sredstvo te obnove (V. DEŽELIĆ, *Kardinal Haulik*, str. 108-115). Obnovu, naime, zahtijeva vjersko stanje u biskupiji (Juraj KOLARIĆ, Crkvene prilike u Zagrebačkoj biskupiji sredinom 19. stoljeća, u: *Zagrebačka crkvena pokrajina*, Zbornik radova znanstvenog skupa „150. obljetnica uspostave Hrvatsko-slavonske pokrajine i uzdignuća Zagrebačke biskupije na stupanj nadbiskupije“, Zagreb, 2004., str. 225-226).

3 Nikola HORVAT, Proglas i predplatni poziv na Zagrebski katolički list, *Katolički list zagrebački*, 1(1849.), br. 49, 385. Horvatovi prilozima u novinama pisani su tadašnjim hrvatskim književnim jezikom, bogatim štokavskim rječnikom, a rečenice su jasne i literarno lijepo oblikovane.

demo u smetnju mnoge dobre, ali u istinama vjerezakona manje dobro obaviještene ljude. Opirati ćemo se svagdje našim protivnikom, gdje god ne budu imali pravo, i gdje bi se naše šutenje razlagati i smatrati moglo nepouzdanje u obranu naše stvari, ili konačni poraz naš. Pa gdje bi se mogla ova borba najprikladnije i najuspješnije voditi? Sigurno nigdje drugdje, nego u crkvenim časopisima, koji se kao javni stavovi Crkve svakomu slobodno pristupni, i upravo radi toga utemeljeni da se u njih nauk i život Crkve predlagati, a kada ustreba, braniti može... I ovo po prilici bijahu razlozi, radi kojih je pomnjom preuzv. g. biskupa zagrebskoga jošte prošaste godine utemeljen *Zagrebski katolički list*.“⁴

Haulik je, dakle, pokretač i osnivač *Katoličkog lista zagrebačkoga*. List pak ne skriva da je Haulik i javni izdavač prvih četiriju godišta (1849. – 1852.).⁵ Zatim dužnost izdavača Haulik formalno prepušta Duhovnom stolu svoje biskupije (1854.), ali je očito da je on sve do smrti zadržao zadaću realnog izdavača.⁶ Urednici lista često su se mijenjali. Za Haulikova života izmijenila su se četiri urednika lista: Stjepan Muzler (1849.),⁷ Nikola Horvat (1850. – 1852.; 1856. – 1866.),⁸ Josip Torbar (1854. – 1855.)⁹ i Šimun Balenović (1867. – 1872.).¹⁰

-
- 4 Usp. N. HORVAT, *Navedeno mjesto*, 386. U istom svom uvodnom uredničkom članku Horvat zapravo već koncem 1849. najavljuje promjenu naziva lista što je vidljivo već sljedeće godine kada izlazi pod imenom *Zagrebački katolički list*, a nakon dva desetljeća nosi još jednostavniji naziv *Katolički list*.
- 5 Janezu Trdini, slovenskom memoaristu koji je četrnaest godina proveo kao gimnazijski profesor u Hrvatskoj, moralo je biti poznato da je Haulik 1849. bio pokretač *Katoličkog lista zagrebačkog* te da su te novine počele izlaziti samo godinu dana nakon što je ban Josip Jelačić uveo hrvatski jezik kao službeni jezik u Banskoj Hrvatskoj i da su novine uvijek izlazile na hrvatskom jeziku. Trdina se svom silom riječi obara na Hrvate koji u to vrijeme govore njemački, ali nema pohvalne riječi ni za Haulika, premda je osnovao hrvatske novine. Trdina zapravo nije dosljedan sam sebi jer u leksikografskom dijelu knjige najprije priznaje da je Haulik „iz početka podupirao narodni pokret, pomagao pri uvođenju narodnog jezika u škole“. Zatim tvrdi da Haulik „nije sudjelovao u narodnom pokretu 1848.“ Janez TRDINA, *Bachovi husari i ilirci. Sjećanja iz kojih profesorskih godina u Hrvatskoj (1853. – 1867.)*. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1980., 19, 45, 47, 272.
- 6 To da je biskup Haulik pokrenuo list razvidno je i po tome što je on također osigurao temeljni kapital za njegovo izlaženje. Usp. Juraj MATAUŠIĆ, *Die kroatische katholische Presse 1849 – 1900. Antemurale Christianitatis*, Salzburg, 1983., 120, 121. Strojopisom ispisana doktorska disertacija; navodimo: *Antemurale christianitatis*.
- 7 Stjepan Muzler bio je 1849. prvi urednik *Zagrebačkog katoličkog lista*. Svakako je važno istaknuti da mu je Haulik povjerio tu zadaću. Nisu poznati razlozi zašto je napustio tu službu, ali je poznato da je preuzeo dužnost nastavnika gimnazije u Zagrebu i Varaždinu; ondje je bio i ravnatelj gimnazije (1855. – 1860.). Janez Trdina ga hvali jer je kao ravnatelj varaždinske gimnazije rado očitovao svoje prihvaćanje ideja narodnog preporoda i ljubav prema hrvatskom jeziku. Nadbiskup Haulik ga je 1860. imenovao župnikom i dekanom u Novoj Gradiški. Janez TRDINA, *Bachovi husari i ilirci*, 16, 20-21, 31-32, 43, 49, 279. Fran PLEVNJAK, *Prilozi za kulturnu povijest hrvatskog svećenstva*, Zagreb, 1910., 271.
- 8 Nikola Horvat (Jastrebarsko, 6. XII. 1823. – Zagreb, 7. IV. 1911.) nakon svršenih gimnazijskih i bogoslovnih nauka u Pešti postao je 1846. svećenik. Biskup Haulik ga je postavio za nadstojnika sjemeništa u Zagrebu, gdje je prijateljevao s Ljudevitom Gajem, a 1848. se priključio banu Jelačiću i bio tajnik njegova glavnog stana. Dok je drugi put uređivao *Zagrebački katolički list*, obavljao je 1859. i službu knjižničara Metropolitanske knjižnice, a 1870. nadbiskup Mihalović proglasio ga je kanonikom. Ante SEKULIĆ, Horvat, Nikola, u: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 5, 653.
- 9 Budući da je Torbar zastupao političke stavove koje biskup Haulik nije odobravao, morao je doći s njime u sukob i to je bio razlog njegova odstupanja od službe urednika. J. MATAUŠIĆ, *Antemurale christianitatis*, 123, 124.
- 10 Šimun Balenović (Krušćica kod Kosinja, 21. X. 1835. – Zagreb, 17. V. 1872.) gimnaziju i studij teologije završio je u Zagrebu gdje je 1859. zaređen za svećenika. Bio je vjeroučitelj u zagrebačkoj ogleđnoj osnovnoj školi i učiteljskoj školi gdje je predavao i pedagogiju. U *Zagrebačkom katoličkom listu* od 1854. do 1872. napisao je više

2. PROTUJOZEFINISTIČKI STAV ZAGREBAČKOG KATOLIČKOG LISTA

Revolucionarna 1848. godina uzdrmala je u Europi položaj Katoličke Crkve. Nije bilo drukčije ni u Banskoj Hrvatskoj, što je uočio i biskup Haulik u Zagrebačkoj biskupiji, pa u brizi za njezino stanje osniva katolički tjednik *Katolički list zagrebački*.¹¹

M. Gross neopravdano naziva Haulikove novine konzervativnim jer naviještavaju ukidanje jozefinizma, ali hvali liberalne i dio bivših feudalaca koji odobravaju jozefinizam i žestoko se protive Oktroiranom ustavu.¹² Haulikovu zauzetost za sklapanje konkordata Habsburške Monarhije sa Svetom Stolicom i s time razlaz Crkve u Monarhiji s jozefinizmom nije opravdano nazivati konzervativnim programom. M. Gross žali nad padom kasnog jozefinizma i ne vidi da je Hauliku stalo do osude jozefinističke državne Crkve i njezine osnove »prosvete« (prosvjetiteljstva) koja se proglašava protestantskom filozofijom, a njezin su plod revolucije u katoličkim zemljama. Krivnja se pripisuje vladarima i učenjacima koji uvode »opaka načela u znanosti«, ali i birokraciji te puku koji slabo mari za vjeru što je i uzrok njegovog siromaštva. *Zagrebački katolički list* prigovara svećenicima mlakost u pobijanju »indiferentizma«; štoviše, optužuje ih za protucrkvni duh.¹³

Razilaženje s jozefinizmom tražili su i crkveni ljudi u Austriji neposredno poslije Bečke revolucije u pokrenutim bečkim crkvenim novinama *Wiener Kirchenzeitung*, pod uredništvom Sebastiana Brunnera; upravo one izričito osuđuju stanje Crkve u vrijeme jozefinizma. U Banskoj Hrvatskoj nije bilo političke pobune građanstva slične Bečkoj revoluciji, ali *Zagrebački katolički list* doista jasno ističe da je konačnim padom jozefinizma Crkva prešla u novo razdoblje svoga života, razdoblje oslobođenja od jozefinističkog cezaropapizma. „Pervi početak već je učinjen. U više država već je izrečeno načelo: da je crkva slobodna i nezavisna od države. Kao takva može sve poslove, koji u njezin delokrug zasedaju, samostalno obavljati i upravljati: učitelje, svetjenike i pastire svoje onako odhranjivati, kako je duhu i sversu njezinoj najshodnije. Usled toga ne samo što ne smije nitko u veroizpovedanje njezinih članova dirati, nego ovim stoji prosto na promicanje raznih crkvenih sverhah posebna društva sklo-

članaka vjersko-crkvenog i kulturno-povijesnog sadržaja. Dok je bio urednik *Zagrebačkog katoličkog lista* (1867. – 1871.) redovito je pratio i komentirao suvremena crkvena i društveno-politička zbivanja. Tiskom je objavio više knjiga vjerskog i povijesnog sadržaja. Josip BUTURAC, Balenović Šimun, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1, 390, 391.

11 Bečka biskupska konferencija trajala je od 30. travnja do 17. lipnja 1849. godine. Ona traži od carske vlasti više slobode Crkvi: slobodu odgoja mladeži od pučke škole do sveučilišta, slobodu odgoja klera, slobodu propovijedanja, slobodu upravljanja crkvenim imetkom, slobodu naviještanja i podjelu crkvenih časti i nadarbina te slobodu u dijeljenju sakramenata. J. KOLARIĆ, Crkvene prilike u Zagrebačkoj biskupiji sredinom 19. stoljeća, str. 223-224.

12 Mirjana Gross osuđuje Haulika da je prihvatio Oktroirani ustav u Habsburškoj Monarhiji, premda je to Haulik učinio tek nakon što je isti ustav u Banskoj Hrvatskoj proglasio ban Josip Jelačić. Mirjana GROSS, *Počeci moderne Hrvatske*, Globus, Zagreb, 1985., 331.

13 J. KOLARIĆ, Crkvene prilike, str. 237.

piti, skupštine deržati i u njih o predmetih svoje crkve večati; poglavarem crkvenim pripada pravo, kada im se potrebno uzvidi synode sazvati.“¹⁴

Ne smije se zaboraviti da je biskup Haulik u svojoj mladosti doživio samovolju cara Franje I. kada je on, nadahnut jozefinizmom, 1822. zabranio proglašenje i provedbu zaključaka ugarske biskupske sinode u Požunu. Stoga u svojim novinama *Zagrebački katolički list* nije skrivao zadovoljstvo što su austrijski biskupi na svojoj sinodi u Beču 1848. poslije Bečke revolucije zatražili od carskog dvora da se Crkva oslobodi jozefinizma. Te revolucionarne godine Haulik je također bio daleko više zaokupljen mađarskim nacionalizmom koji je izričito prerastao u nacionalni hegemonizam i ugrozio mir u Hrvatskoj. Mađarska je, naime, pokrenula rat protiv Austrije i protiv nemađarskih naroda u ugarskom dijelu Monarhije u cilju stvaranja vlastite države. Taj mađarski separatistički pokret bio je razlogom da je ban Josip Jelačić u Banskoj Hrvatskoj podigao vojsku, spremnu da se sukobi s Mađarima. Haulik je dobro prosudio da taj rat Mađara s Austrijom i nemađarskim narodima u ugarskom dijelu Habsburške Monarhije nije uvjetovan prvenstveno liberalnim shvaćanjima Mađara, kako pišu naši povjesničari iz razdoblja komunizma, nego njihovim nacionalističkim i separatističkim težnjama. Činjenica je da se *Zagrebački katolički list* pojavljuje u Banskoj Hrvatskoj poslije revolucionarne 1848. godine, ali nije opravdano navoditi kao razlog njegova osnivanja tih Haulikovih novina sukob između starijih (konzervativnih) i mlađih (liberalnih) svećenika. Zbog jozefinističkog odgoja i usmjerenosti stariji su bili još uvijek zadojeni jozefinizmom i u tom smislu konzervativni. Mlađi su bili skloni liberalizmu, ali prvenstveno u mjeri u kojoj ih je zanio Gajev ilirski pokret, odnosno narodni preporod.

3. POČETNA USMJERENOST KATOLIČKOG LISTA ZAGREBAČKOGA

Revolucionarne 1848. godine dogodile su se značajne promjene i u austrijskom dijelu Habsburške Monarhije. Buknula je revolucija u Beču pod vodstvom liberala. I ona je imala odjek u Hrvatskoj jer je Jelačić sa svojom vojskom sudjelovao u njezinu gušenju, a u samoj se Hrvatskoj liberalni dio pristaša narodnog preporoda 25. ožujka 1848. sabrao na skupštinu u Zagrebu koju je zaključila *Narodnim zahtijevanjima*. Je

14 Potreba i važnost opetnog uvedenja synodah, *Katolički list zagrebački*, 2(1850.), br. 1, 4-7. „Sada može crkva u svako vreme i na svakom mestu svoje uverenje odperito i bez uztezanja slodno izreći, bilo rečju bilo pismom; isto tako može svoj nauk bez svake zapreke predavati javno i u posebnih kruzih, u crkvi, u učionima pred prijatelji i protivnici. Nadalje polag spomenutog načela uredjuje crkva svoje bogoštovlje (cultus) polag svoje volje. I nezavisno od svake svetovne vlasti; upravlja svojom disciplinom samostalno, i izdaje disciplinarne uredbe, u kojih ju nitko prečiti ne smije; proti prestupnikom božjih i cerkvenih zakonah stoji joj prosto upotrebiti cerkvene kazne, u čemu ju jedino ograničuju naredbe kanonskog prava. Napokon sada može svojim imetkom sama upravljati, i obratiti ga izključivo na sverhe.“ UREDNIČTVO, Nekoliko rečih na sporazumljenje, *Katolički list zagrebački*, 2(1850.), br. 1, 2. U razdoblju radikalnog jozefinizma za cara Josipa II. (1780. – 1790.) država je duboko zahvatila svojim uredbama u uređenje bogoštovlja Katoličke Crkve. Usp. Franjo Emanuel HOŠKO, *Josip Pavišević, svjedok jozefinizma u Slavoniji i Podunavlju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., 239-277.

li sukob u katoličkom svećenstvu počeo nakon objavljivanja *Narodnih zahtijevanja* sa zahtjevom o ukidanju celibata? Liberali su podupirali želje »mladog« svećenstva u pitanju ukidanja »bezženstva« i teškoga materijalnog stanja kapelana. Opravdano je pitanje jesu li *Zahtijevanja naroda* sa zaključcima da valja dokinuti celibat i uvesti staroslavenski kao liturgijski jezik u cijelu Hrvatsku potakla Haulika na pokretanje *Katoličkog lista zagrebačkoga*. Nema sumnje da ga je zabolio zahtjev da stranci u Hrvatskoj ne mogu obavljati visoke političke i crkvene službe jer je on po rodu bio Slovak. Njemu osobno nije se moglo opravdano prigovoriti da ne obavlja svoju crkvenu službu, a i povremenu političku dužnost banskog namjesnika na dobro Hrvata.¹⁵ Upravo je on spriječio da mađarski jezik bude uveden u Hrvatsku kao službeni jezik, a zauzeo se da to bude hrvatski jezik. Gotovo je sigurno da su ga uznemirili zahtjevi u *Zahtijevanjima naroda* o ukidanju celibata, a i za uvođenje staroslavenskog jezika u liturgijsko bogoslužje u svim hrvatskim biskupijama.¹⁶ Te je zahtjeve Haulik mogao shvatiti samo kao izraz liberalizma kojemu je podleglo njegovo svećenstvo. No delegacija koja je nosila *Zahtijevanja naroda* u Beč prije nego ih predala caru odstranila je posljednja dva zahtjeva u cijelosti, a otpali su i oni koji su već bili ispunjeni ili su tematski pripadali radu Hrvatskoga sabora. Ostalo ih je samo sedamnaest koji su konačno svedeni na jedanaest.¹⁷ M. Gross ipak naglašava da je Haulik mogao iskoristiti promjenu stanja u Habsburškoj Monarhiji nakon što je država carskim patentima 1850. ukinula jozefinizam, a sva je vlast u Crkvi predana biskupima. Prema njezinu sudu, to je izazvalo novi val ogorčenja liberala i »mladih« svećenika. Pokret protiv svemoći biskupa i za demokratizaciju crkvene organizacije time je zaustavljen. Haulik je sada dobio priliku da oštro nastupi protiv novatora i liberalnih svećenika. Nije to uradio. No kako je stekao iskustvo da je broj opozicijskih svećenika znatan, počeo je provoditi katoličku obnovu u Hrvatskoj bez oslona na većinu »rodoljubnog« katoličkog svećenstva, i to sasvim u duhu pomaganja apsolutističke države i germanizacije

15 Mirjana Gross ističe da je više istaknutih hrvatskih liberala poslije 1848. isticalo svoje neprijateljsko raspoloženje prema višem katoličkom svećenstvu. Spominje Imbru Tkalca, ali ne prešućuje da je njegov dopis zapravo doušnički spis ministru Bachu, koji je uspostavio apsolutizam u Habsburškoj Monarhiji (1851. – 1860.), optužujući Katoličku Crkvu kao feudalnu ustanovu i izrabljivača seljaka. Suprotstavlja se Hauliku kao »isusovcu najčistije vrste« i predstavniku samo starije svećeničke generacije, a posvećenog zagrebačkog pomoćnog biskupa Josipa Schrotta predstavlja kao obrazovanog i slobodoumnog čovjeka i priznatog prvaka mlađe svećeničke generacije (M. GROSS, *Počeci moderne Hrvatske*, str. 334). Haulik nije reagirao na to pisanje, ali je zamjerio uredniku zagrebačkog kalendara Andriji Torkvatu Brliću što je objavio prilog Ivana Filipovića, tj. prijevod odlomka iz knjige pod naslovom »Kozmička razmatranja« koja sadržava, kako kaže Haulik, »lukavi materijalizam«, izaziva sumnju u vjerske istine o budućem životu te stvaranju i svrsi svijeta. U kalendaru je objavljena i priča, priznaje M. Gross, „s uobičajenim liberalnim tvrdnjama o neznanju i pokvarenosti svećenstva“, što je njoj opravdano i razumljivo. M. GROSS, *Počeci moderne Hrvatske*, 333-335.

16 M. GROSS, *Počeci moderne Hrvatske*, 334.

17 Jaroslav ŠIDAK, *Studije iz hrvatske povijesti za Revolucije 1848. – 1849.*, Zagreb, 1979. –, 64-67.

po primjeru bečkog nadbiskupa kardinala Othmara Rauschera¹⁸ uz pomoć »Tirolaca«, svećenika iz tirolske biskupije Brixen.¹⁹

Smatramo da Haulikove novine osuđuju kasni jozefinizam i iz njega ponikli liberalizam, i to ukoliko napadaju ili onemogućuju razvoj vjere. Točno je da je list namijenjen prvenstveno svećenicima i obrazovanim vjernicima, ali on je prije svega apologetski list koji se suprotstavlja liberalnom tisku gdje se piše protiv katoličke vjere, svećenstva i papinstva.²⁰ Haulik je dugo tražio urednika listu dok nije našao Stjepana Mojsesa za upravitelja,²¹ a Stjepana Muzlera za prvog urednika. Mojses je prvome broju *Zagrebačkog katoličkog lista* jasno naznačio stavove uredništva, koje je odobravao i Haulik. Ti stavovi mogu se izraziti u pet odrednica.

1. Širenje i apologija kršćanstva. – Budući da „blagoprodne vjere raširivanje sačinja najpoglavitiju svrhu nazočnog pothvata našeg“, stoga „najprije ispovijedamo sa najboljom svijesću da nam je do kršćanske vere, i to čvrste, na krepkih razlozima utemeljene, na važnost svete matere Crkve naslonjene vjere više, nego ikoje stvari na svijetu stoji. Bog sam vidi, da ispovijedanje ovo proizvire iz najdublje osvjedočenja našeg, a podnipošto iz gole privrženosti prama stališu i zvanju našem.“ Uredništvo tako očekuje da će se čitatelji moći osvjedočiti kako „nema za ljude inog imena pod nebesima, po kojem bi se spasiti mogli, do imena Isusova.“ Iz jasno objašnjene vjere

-
- 18 Othmar Rauscher (Beč, 1797. – Beč, 1875.) bio je učenik sv. Klementa Hofbauera. Za svećenika je zaređen 1823. godine. Uskoro je bio profesor crkvene povijesti i crkvenog prava u Salzburgu (1825. – 1832.), a od 1832. ravnatelj Orijentalne akademije u Beču. Od 1842. biskup je u Seckau, a od 1853. nadbiskup u Beču. Dvije godine kasnije, 1855., kada je sklopljen konkordat na kojemu je mnogo radio, imenovan je kardinalom. Sudjelovao je na Prvom vatikanskom koncilu i pripadao skupini „inoportunista“, tj. nije smatrao prikladnim da se u to vrijeme proglasi vjerska istina o papinoj neprevarljivosti. Odlikovan je velikim križem Reda sv. Stjepana i velikim križem Leopoldova reda.
- 19 M. GROSS, *Počeci moderne Hrvatske*, 334, 335. Izrazi „mlado svećenstvo“ i „staro svećenstvo“ M. Gross ne koristi samo po dobnoj pripadnosti svećenika već „mladima“ naziva one nadahnete liberalizmom, dok „starima“ one svećenike koji ne prihvaćaju liberalne ideje već su vjerni stavu Crkve iz prethodnog razdoblja. Tako u polazištu griješi jer su liberali ponikli iz kasnog jozefinizma, na što 1854. upozorava i *Zagrebački katolički list*. Moritz CSAKY, *Von der Aufklärung zum Liberalismus*, Wien, 1981., 235-246. M. Gross ne vodi računa o istaknutim razlozima osnivanja *Zagrebačkog katoličkog lista*. Prema njoj, to je bio list koji je branio dotadašnji položaj i moć biskupa i odbacio mogućnost liberalizacije crkvenoga hijerarhijskog ustrojstva. Juraj KOLARIĆ, Crkvene prilike u Zagrebačkoj biskupiji sredinom 19. stoljeća, str. 222-224.
- 20 *Zagrebački katolički list* pokrenut je da bude jednim od sredstava Haulikova programa katoličke obnove (V. DE-ŽELIĆ st., *Nav. djelo*, str. 108-115), i to osobito obnove svećenstva koje u jednom svom dijelu pokazuje protucrkvni duh jer je usvojilo ideje kasnog jozefinizma, nezainteresiranost u obavljanju vlastite službe pružajući vjernicima loš primjer. Haulik sve to smatra posljedicom jozefinizma koje se također očituje u birokratizmu. J. KOLARIĆ, *Nav. djelo*, str. 225.
- 21 Stjepan Mojses (Vesely, Slovačka, 24. X. 1797. –) završio je gimnazijsko školovanje u Trnavi, a teologiju u Bratislavi i Pešti. Za svećenika je zaređen 1821., a 1828. postaje doktor filozofije pa postaje profesor i prodirektor Kraljevske akademije u Zagrebu. Zatim je cenzor u zagrebačkom školskom kotaru (1836. – 1845.). Bio je blizak biskupu Hauliku pa 1845. pristupa Zagrebačkoj biskupiji, a od 1847. zagrebački je kanonik. Obavlja i dužnosti ravnatelja Zagrebačkog glazbenog društva, upravitelja sjemeništa, a 1849. je ravnatelj tek osnovanog *Katoličkog lista zagrebačkoga*. Vratio se u Slovačku gdje je od 1850. biskup u Banjskoj Bistrici. Kako je 1849. boravio u Beču, zauzimao se ondje da Zagrebačka biskupija postane nadbiskupijom, a 1853. u Zagrebu sudjeluje na proslavi ostvarenja tog nauma. Fran PLEVNJAK, *Prilozi za kulturnu povijest hrvatskog svećenstva*, Zagreb, 1910., 137, 138. Iz katoličkoga sveta, *Katolički list zagrebački*, 2(1850.). U slavu presvetlome gospodinu Stjepanu Mojsesu, br. 38, 297, 298, *Isto*, 301.

može se roditi „duh pokornosti prema Bogu, ljubavi prema bližnjemu, požrtvovanja za čovječanstvo koji oduševljavaše učenike Isukrstove...“²²

2. Poštovanje vjerske tolerancije. – Taj je zahtjev bio izazvan društvenim i političkim odnosom Hrvata prema Srbima u revolucionarnoj 1848. godini u ugarskome dijelu Habsburške Monarhije, kad biskup Haulik nije dopustio da se u zagrebačkoj katedrali služe zadušnice za srpskog vojvodu Stefana Šupljikca, „pripadnika Pravoslavne crkve“. Hrvatski politički interesi tražili su dobre odnose s pravoslavnim Srbima u Hrvatskoj i Vojvodini pa je to bio osobit razlog Hauliku da se čuva vjerskog sukoba s pravoslavicima i da se zaboravi spor oko zadušnica za vojvodu Šupljikca.²³ Mirjana Gross naglašava da u Zagrebačkoj biskupiji nisu svi odobravali ovu zabranu održavanja zadušnica u zagrebačkoj katedrali za srpskog vojvodu. Kada je u listu *Slavenski jug* izraženo čuđenje da zagrebačka prvostolna crkva ne dopušta te zadušnice, pa je u listu i jedan katolički svećenik tvrdio da ta zabrana nije u duhu zakona Rimske Crkve, *Zagrebački katolički list* je, doduše, istaknuo kako su razlike između Katoličke i Pravoslavne Crkve neznatne, ali je ponovno naglasio uvjerenje da je Katolička Crkva jedina prava Kristova Crkva i da zato ne smije održavati zadušnice za nekatolike. Ljudevit Vukotinović je protiv toga držanja upriličio demonstraciju »bratinske sloge Jugoslavjanah« zapadne i istočne Crkve, katoličkim i pravoslavnim zadušnicama u manastiru Lepavini. U *Slavenskom jugu* objavio je žestok napad na katoličku hijerarhiju optužujući je za intoleranciju, »obscurantizam« i obranu »absolutizma i aristokracije« jer se još uvijek čvrsto drži svoga feudalnog ustrojstva. Istaknuo je razliku između bogatstva biskupa i kanonika te siromaštva »domorodnog« nižeg svećenstva koje uzdiše pod »tyranstvom« starih svećenika i upozorio je da »duhovna mladež« nema veze s interesima hijerarhije. Ironizirao je svećenike koji su »...jedino spasonosnom katoličkom vatrom upaljeni...« i tvrdio da je »hierarchia katolička« veća pogibelj narodnoj slobodi nego »reakcionarni ministerium« jer oštro dijeli »Jugoslavjane«. Zato se oni neće moći nikada složiti osim ako se Katolička Crkva ne ustroji u duhu vremena tako »da će viera ta bolje otvorena – užje skopčati cerkvu s narodom...« Srž odgovora *Zagrebačkog katoličkog lista* Vukotinoviću jest u pobijanju optužbe o »obskurantizmu«

22 Stjepan MOJSES, Kako mi razumevamo ovaj naš cerkveni list, *Katolički list zagrebački*, 1(1849.), br. 1, str. 1. Mojzes ponovno sredinom 1949. u tekstu „Poziv na predplatu za ‘Katolički list zagrebački’“ (*Katolički list zagrebački*, 1(1849.), br. 25, str. 200) ističe isto načelo tvrdnjom da su on i Muzler „uvjereni o svetosti i pravednosti svoga zadatka“. I zatim nastavlja: „Stupati ćemo... i nadalje na *učvršćenje i obranu* katolicizma.“ Kasnije drugi urednik lista Nikola Horvat spominje da su učestali napadi na Crkvu, i to sa svih strana pa „osobito katolička Crkva mora iskusiti dan na dan više, kako je radi svoje nepomične stalnosti i čvrstoće, trn u peti svim promjenljivim zastupnicima ovoga nestalnoga duha vremena. Protestantizam, racionalizam, materijalizam, socijalizam, a i radikalizam, premda teže za posve različitim svrhama, ipak su si u tom podali ruke, da sjedinjenim silama jurišaju na onu tvrdu i starodavnu zgradu, koja se, kao kakova jaka tvrđava, opire daljemu raširenju namjera njihovih. Sve struke nevjere, sve sljedbe krivovjersva, sve vrsti zločinstva i zlohodnosti – i koliko su među sobom različite, protivne i neprijateljske – sve se u tom slažu da jednakom ogorčenošću mrze onu Crkvu, u koje neporušivom postojanju, kako u živom tijelu i neprevarljivom dokazu, uvijek vidjeti moraju u oči udarajuću osudu bića svoga, koje valja osporiti i objasniti razloge napadaja“ (*Katolički list zagrebački*, 1(1849.), br. 42, 385). U nastojanju izraziti gornje odrednice objavljenim Mojsesovim tekstom, a isto tako i vlastitim tekstom Nikole Horvata, opravdano ih je prenijeti doslovno, ali u suvremenom pravopisu i uz izmjenu riječi koje danas nisu razumljive.

23 Josip HORVAT, *Ljudevit Gaj. Njegov život, njegovo doba*, Liber, Zagreb, 1975., 283.

nabranjem značajnih zasluga katoličkog svećenstva za hrvatsku kulturu i u obrani postulata da je Katolička Crkva jedina Kristova Crkva. Zato u religiji ne može biti tolerancije dok u građanskom životu svaka »sekt« koja nije opasna za državu može imati građanska prava i slobodu savjesti. Vukotinovićev zahtjev za ravnopravnošću religija shvaća se kao prikriveni poziv za utapanje katoličanstva u pravoslavlju.²⁴ Mojses pak ističe da je temeljno načelo vjerske tolerancije prije svega opravdano samom kršćanskom vjerom pa izričito piše: „Znademo bo, da je prva zapovijed nauka Isukerstova zapovijed ljubavi, te da se ova nikakvim obzirom raznosti vjerozakona omeđiti ne smije... Međusobno progonjenje raznih vjeroispovijedanja ne slaže se niti s naukom, niti s primjerom Spasitelja...“²⁵ Valja istaknuti da *Zagrebački katolički list* zauzima drukčiji stav prema onome koji je upao u indiferentizam. Takvoga tada osuđuje jer „u nehajstvu tumara... – zvao se on triput rimokatolikom – kano neprijatelja svake istine“, pa ga mora osuđivati i *Katolički list zagrebački*.

3. Pristanje uz crkvene uredbe i običaje. – Stoga uredništvo *Zagrebačkog katoličkog lista* želi voditi računa o potrebnim promjenama u Crkvi, tj. da „razlučujemo bitne na temelju božanskog očitovanja počivajuće te zato nepromjenljive stvari od promjenljivih, a i glede ovih svim pravom zahtijevamo da se zakonita moć crkvenih poglavara štuje i uvažava. Pomilovanja vrijednu slabost duha pokazuju oni, koji kod svakog pojavljivanja promjene u krugu života državnoga nauka Spasitelja po najnovijem ukusu prekrojiti nastoje... Dočim dakle predlogom glede vremenu shodnih promenah i poboljšanjah kako duševnog, tako i materijalnog stanja Crkve, mesta u listovih naših uzkratiti nećemo, za strogu ipak dužnost našu smatramo potrebovati: da gospoda spisatelji dotične svoje sastavke gori navedenom pravilu priljube.“²⁶ Naravno, Mojses s Haulikom nije odobravao zahtjeve za dokidanjem celibata i uvođenjem staroslavenškog jezika u bogoslužje u cijeloj Hrvatskoj, premda je te zahtjeve podržalo gotovo 200 svećenika početkom 1848. i prihvatila narodna skupština u spomenutim *Zahtijevanjima naroda*.

4. Suzdržanost u prihvatu zahtjeva tobožnjeg društvenog napretka. – Načelni je stav uredništva da su država i Crkva u punom skladu jer „država i Crkva u pravom svojem pojmu suprotstaviti si ne mogu.“²⁷ Zato „nedvojbeno je istina, da nauka Isusov

24 M. GROSS, *Počeci moderne Hrvatske*, 333.

25 Urednik Nikola Horvat također ističe kako ne želi „ovim listom sijati sjeme nesloge i razdora među privrženicima jedne i druge Crkve ili... poticati mržnju prema sljedbenicima drugih vjerozakona... Kada će se povesti kakav literarni inat među nama i njima, biti će to borba načela, nipošto pak osobna prepirka, mi ćemo samo u obzir uzeti pogrešna mnijenja i krive tvrdnje, ne posebni značaj, vjerozakonsko čuvstvo i bogoštovlje njihovo. Jer kao što nam je sveta Crkva naša koju smo naumili iz svih sila braniti protiv napastovanja, ma otkud ona dolazila; isto tako nećemo dirati u svetinju drugih, premda od nas razdruženih i drugačije upućenih; jer ovu svetinju i u naših protivnika štovati znademo. Zato se ćemo ponajviše samo onda upustiti u polemička pitanja, kada na to od druge strane prisiljeni budemo.“ Horvat i na drugim mjestima bilježi dobre odnose s pravoslavicima. N. HORVAT, *Nav. mjesto*, 387; *Katolički list zagrebački*, 3(1851.), br. 42; *Isto mjesto*, br. 21, 161-163.

26 S. MOJSES, Kako mi razumevamo ovaj naš crkveni list, 2.

27 Horvat također prihvaća to načelo i dobro prepoznaje sukobe među Crkvom i državom kao i među narodima u Habsburškoj Monarhiji pa bilježi: „U istoj našoj domovini, koja mogaše prije služiti kao izgled dobrog suglasja među Crkvom i državom, počeo se neprijateljski glasi protiv njoj dizati koji nikamo drugamo ne smjeraju te drugim plodom uroditi ne mogu nego da se na novo zametne ona poslovicom postavša stara nesreća naša koja je

nemanje je sigurno sredstvo vremenitog blagostanja, kao i vjekovječnog blaženstva“, a „prava vera kršćanska najčvršća je poluga za utemeljenje i razvitak blagostanja narodnog i državnog. Država i Crkva u pravom svojem pojmu suprotstaviti si ne mogu.“ Stoga „krepko osvjedočeni jesmo, da ćemo narodnoj našoj stvari tim uspješnije služiti, čim savršeniju sliku – polag navedenih načela – listu našem dali budemo.“²⁸ Taj je zahtjev već bio osuda jozefinizma i liberalizma kao i navještaj score uspostave konkordata između Austrije i Svete Stolice u čijoj je pripravi Haulik bio osobito zauzet.

5. Odobravanje usvojenog pravopisa i nastojanja oko književnog hrvatskog jezika. – *Zagrebački katolički list* želi pružiti i svoj doprinos razvitku hrvatskog književnog jezika jer je uredništvo svjesno „da se književni naš jezik u dobi razvijanja nalazi, naumili jesmo gospodi dopisateljima čim slobodnije polje ostaviti... Ako svaka okolica imade svoje jezikoslovne mahne, a ona ima i svoje krasote, kako u pojedinih riječi, tako u načinu čitavih propovedih. Jedne i druge nastaviti treba, da saznademo čemu se uklanjati, a što slediti imamo.“ Drukčiji je stav uredništva prema pravopisu koje ga prihvaća jer je Gajev pravopis obrazloženo prihvaćen i proširen ne samo u Banskoj Hrvatskoj nego i u drugih hrvatskim pokrajinama te se već ustalio „kod susjedne jugoslavjanske braće“.²⁹

Valja ponoviti da je *Zagrebački katolički list* bio prvenstveno namijenjen svećenstvu, premda je bio dostupan onodobnoj inteligenciji jer vrijeme je još uvijek takvo da list prisiljavaju na obranu katoličanstva.³⁰ To je bio razlog da list od samoga početka želi biti pisan jednostavno i, po mogućnosti, izvještavati o životnim pitanjima kršćana te što vjernije bilježiti važne događaje u Katoličkoj Crkvi, tj. donositi crkvene vijesti.³¹ Urednik Nikola Horvat često poziva na pretplatu, ali i vremenom upozorava na nove teme lista. Tako naglašava njegovu formativnu zadaću pa želi da u njemu bude priloga koji će iznositi temeljna pitanja o smislu života, napisanih tako da djeluju na narod koji ima „nepokvareno srce i ispravan vjerski osjećaj“. Tom narodu valja osigurati učinkovitu kršćansku izgradnju, i to tako da zadrži cjelovitu kršćansku vjeru.³²

Mirjana Gross priznaje da *Katolički list* nije bio pronositelj germanizatorske politike koju ona pripisuje samome Hauliku. Naglašava da je *Zagrebački katolički list* slijedio svoj stav na početku izlaženja da želi pisati u duhu »vernosti predragoj narodnosti« i brige za pravopis u korist »obćenarodne književnosti naše«, koji može biti u upotrebi i kod »susedne jugoslavjanske bratje«. Tvrdi da to nije bilo u skladu s pastirskim pismom Bečke biskupske konferencije koje je upereno protiv nacionalnih pokreta i jezika. No priznaje da se u *Zagrebačkom katoličkom listu* ni kasnije nije

uvijek razdvojila sile naše te tako učinila da iz nas ništa boljega postalo nije, premda se čini da smo polag naše razgranjenosti i broja... na nešto bolje i uzvišenije stvoreni i opredijeljeni.“ N. HORVAT, *Nav. mjesto*, 386.

28 S. MOJSES, Kako mi razumevamo ovaj naš cerkveni list, 2.

29 Opći prikaz načela *Katoličkog lista zagrebačkog* vidi u: Stjepan MOJSES, Kako mi razumevamo ovaj naš cerkveni list, *Katolički list*, 1(1849.), br. 1, str. 1; J. MATAUŠIĆ, *Antemurale christianitatis*, 126, 127.

30 S. MOJSES, Kako mi razumevamo ovaj naš cerkveni list, *Katolički list zagrebački*, 1(1849.) br. 25, str. 200.

31 *Isto djelo*, 1(1849.), br. 49, str. 386; *Isto*, 2(1850.), br. 24, 192; *Isto*, 2(1850.), br. 50, str. 400.

32 Poziv na pretplatu, *Hrvatski katolički list*, 6(1855.), br. 52, str. 415.

odrazio Haulikov germanizatorski smjer.³³ Austrijski su biskupi u pastirskom pismu uočili i osudili mađarski nacionalizam upravljen separaciji i raspadu Habsburške Monarhije, a Haulikova je usmjerenost prema Austriji u Habsburškoj Monarhiji odgovor na taj mađarski nacionalizam i separatizam. Štoviše, smatraju ga podupirateljem ideje o stvaranju ilirske države, tj. odcjepljenja od Ugarske.³⁴

Zagrebački katolički list bio je tjednik i vremenom je gubio pretplatnike i čitače jer su svećenici prigrlili politički tisak i angažirali se u hrvatskom političkom životu. Kako su dopisnici, a osobito urednici, trebali voditi računa o tome da pišu u skladu s očekivanjima biskupa, i to je utjecalo na spremnost svećenika surađivati u listu, a osobito prihvatiti zadaću urednika. U godinama državnog apsolutizma (1852. – 1860.) država je budno kontrolirala i *Zagrebački katolički list*, pa su 1852. njegov urednik Nikola Horvat i recenzent u njemu objavljenog osvrta na knjigu pravника Ignaza Beidtele *Untersuchungen ueber kirchlichen Zustaende in kaiserlich oesterreichischen Staaten...* (Wien, 1849.) kanonik Stjepan Ledinski osuđeni na kraće zatvorske kazne, ali ih im je država oprostila.³⁵ Horvat je u takvim okolnostima otkazao uredništvo pa novine 1853. godine nisu izlazile.³⁶ Nastavile su izlaziti početkom 1854. pod uredništvom Josipa Torbara koji se ubrzo našao u konfliktu s biskupom Haulikom.³⁷ Nikola Horvat ponovno je 1856. prihvatio uredništvo *Zagrebačkog katoličkog lista* i zadržao ga jedno desetljeće,³⁸ dok je njegov nasljednik Šimun Balenović uređivao list do konca Haulikova života.

Mirjana Gross ipak naziva konzervativnim stavove biskupa Haulika u osnivanju i promicanju *Katoličkog lista*. Tako, naime, piše kako se Haulikova konzervativna struja nije bezuvjetno izjašnjavala za staro društvo i staru organizaciju Katoličke Crkve. No bila je spremna prihvatiti samo one promjene »shodne vremenu« koje ne diraju u karakter vlasti biskupa smatrajući ga izrazom »božanskog očitovanja«, a ne posljedicom feudalnih odnosa, kako je to shvaćao svećenički pokret protiv hijerarhije. Prilozi u *Katoličkom listu* nisu odbacivali lozinke slobode, jednakosti i bratstva, ali su im dali isključivo smisao jednakosti kršćana u krilu Katoličke Crkve. Braneći se od optužbi »obskurantizma« i »jezuitizma« što su ga konzervativnoj struji pripisivali hrvatski liberali, *Katolički list* priznaje da postoje »socialna pitanja« uz ostalo i ona što ih je stvorio dotad nepoznati »stališ« – »proletariat« sa svojom novom idejom »komunizma«. No tvrdi da samo Katolička Crkva ima »exorcizam... kojim se opaki duh veka našega izagnati dade«, poukom državljana da budu pokorni i brigom za dobro države i građa-

33 M. GROSS, *Počeci moderne Hrvatske*, 332.

34 Bilo je to vrijeme kada su u Banskoj Hrvatskoj bile jake mađaronska i narodna stranka. Haulik je pripadao Samostalnoj stranci bana Ivana Mažuranića. Josip HORVAT, *Ljudevit Gaj. Njegov život, njegovo doba*, Liber, Zagreb, 1975., 206. Štoviše, na čelu stranke bili su Ivan Mažuranić, nadbiskup Juraj Haulik, Ivan Kukuljević i Makso Prica. Trpimir MACAN, *Povijest hrvatskoga naroda*, Školska knjiga, Zagreb, 1999., 231.

35 *Katolički list zagrebački*, 4(1852.), br. 41, 327-328; br. 42, 335-336; br. 43, 342-344.

36 *Isto djelo*, 4(1852.), str. 409.

37 *Isto djelo*, 5(1854.), br. 1, str. 8.

38 Horvat je nastojao *Katolički list zagrebački* što više približiti čitalačkoj publici pa je u njega uvrstavao i teme iz suvremenoga života, vijesti o zbivanjima o Zagrebu i njegovoj okolici, osobito s područja Zagrebačke nadbiskupije. *Katolički list*, 18(1867.), br. 1. str. 1 i dalje.

na. Jedan od glavnih argumenata za nezamjenjivu ulogu Crkve u društvu proizlazi iz izjava da procvat privrede i zakonske regulacije nisu uklonili kaos jer se to svjetovnim sredstvima ne može uraditi. *Katolički list* zastupa tipično konzervativno mišljenje da treba očistiti Crkvu iznutra od onih njezinih dijelova koji su suviše okrenuti prema pitanjima novoga vremena, učvrstiti njezino transcendentno zvanje kako bi se mogao obnoviti njezin nekadašnji utjecaj na sve društvene slojeve izgubljen u revolucijama. U toj konzervativnoj ideologiji bitno mjesto ima pitanje tolerancije prema »akatolicima«. *Katolički list* dakako tvrdi da Katolička Crkva slijedi jedinu pravu vjeru jer je nju, kako to kaže i senjski bogoslov Franjo Rački, jedinu osnovao Krist, utemeljitelj vječne istine, i zato ostale kršćanske crkve ne mogu biti stupovi istine. *Katolički list* izjašnjava se protiv progona drugih religijskih zajednica i tolerira njihovo postojanje u nadi da će se one jednom priključiti Katoličkoj Crkvi. To je posebno važno za vjernike Pravoslavne Crkve. Zato se u *Katoličkom listu* kaže da je mala razlika »koja nas u dve cerkve deli« pa se očekuje da se »gerčko-nesjedinjena cerkva«, koja je shizmatička jer se »razkolila« (istupila iz Katoličke Crkve), ponovno u nju vrati. Tolerancija prema Pravoslavnoj Crkvi imala je svrhu da se olakša njezin »povratak« u krilo Katoličke Crkve. No valja istaknuti da se povlašteni položaj Katoličke Crkve, kao jedine zastupnice Kristova objavljenja, prema »shizmatičkoj« Pravoslavnoj Crkvi, ne prenosi u građanski život vjernika i da se u tom pogledu priznaje njihova ravnopravnost.³⁹

Haulik je, poučen Požunskom sinodom, uvidio da se liberalizam njegova svećenstva naslanjao na kasni jozefinizam i zato u programu *Katoličkoga lista zagrebačkoga* valja vidjeti osudu jozefinizma i njegovih stavova i to je uistinu razlog što je *Katolički list zagrebački* namijenjen svećenicima kao njihov „crkveno-bogoslovni časopis“.⁴⁰

Stoga su te novine prije svega teološki list. Upravljene su protiv jozefinizma i upravljene su borbi protiv prosvjetiteljstva pa su se suprotstavljale duhovnim strujanjima vremena, osobito racionalizmu i indiferentizmu kao i necrkvenom duhu teoloških priručnika i stavovima nekih crkvenih pisaca. Kako je Haulik prije nego što je 1837. došao u Zagreb, a onda i kao zagrebački biskup, dugo vremena provodio u Beču, opravdano je pretpostaviti kako je želio da se *Katolički list* ugleda u austrijski teološki list, naime na časopis *Theologische Zeitschrift*. Osnovao ga je i pokrenuo još 1813. bečki gradski župnik Jakob Frint i uređivao ga do 1826. kada je postao biskup u Sankt Poeltenu. I kao biskup u njemu je surađivao člancima o ascetskoj izgradnji svećenika, o daljnjoj svećeničkoj izobrazbi i svećeničkom životu. Naglašavao je važnost celibata i molitve časoslova jer je u jozefinističkom vremenu časoslov bio potpuno zanemaren. Poslije Frinta urednici lista ističu da je cilj časopisa upoznati učenje Crkve i zdušno ga braniti, dok je zadaća Crkve suprotstaviti se racionalizmu prosvjetiteljstva i poticati

39 M. GROSS, *Počeci moderne Hrvatske*, 331, 332.

40 Haulik je dobro razlikovao Gajev liberalizam od njegove uloge u određivanju hrvatskog književnog jezika u događanju narodnog preporoda. Smatrao je da je spomenuta uloga u narodnom preporodu važna za kulturnu samostalnost Hrvata pa se bio osobno zauzeo za to da Gaj dobije dopuštenje za upotrebu tiskare. No nije Haulik ostao samo na tome i na svojim vjerskim i moralnim obvezama. Danas se jedva spominje da je on doveo u Zagreb milosrdne sestre sv. Vinka, podigao im crkvu i samostan te prostorije za školovanje djevojaka i prvu bolnicu. Usp. Ženske škole i bolnica vinkovki u Zagrebu, *Katolički list*, 4(1852.), br. 3, 21; J. MATAUŠIĆ, *Isto djelo*, 44, 46.

katoličku znanost. Spomenuti teološki časopis naglašava da je posljednje desetljeće prve polovice 19. st. vrijeme duhovne obnove i uspona kršćanske teologije, i to na svim teološkim razinama. Sam časopis treba poticati i razvijati znanstvenu teologiju i njezinu praktičnu vrijednost u svećeničkoj službi.⁴¹

4. JOŠ O PISANJU KATOLIČKOG LISTA ZAGREBAČKOGA

Prvotna namjena i načela *Katoličkog lista zagrebačkoga* nametnula su njegovim urednicima prije svega da u listu objavljuju članke i znanstvene priloge teološkog sadržaja, ali i priloge koji su po sadržaju bili teologiji bliske znanosti: filozofija, umjetnost i povijest umjetnosti. List je imao mjesta i za društvena pitanja, osobito pitanja sekularizacije te dekristijanizacije društva, a onda i politike, odnosa Crkve i politike, škole, tiska općenito i osobito crkvenog tiska. Kako je *Katolički list zagrebački* bio i službeni list Zagrebačke (nad)biskupije, a manje Đakovačke ili Bosansko-srijemske biskupije, donosio je također službena pisma, odredbe i pastirska pisma voditelja tih dviju biskupija. Naravno, u njemu su objavljivane i uredbes rimskih središnjih upravnih tijela Katoličke Crkve. Nisu rijetke ni polemike teologa i pastoralnog klera, a ni polemike *Katoličkog lista zagrebačkoga* s drugim listovima, nastupni govori profesora teologije, kritički osvrti na knjige, vijesti i prinosi književne naravi te pripovijetke i prigodne pjesme. Posljednji urednik za Haulikova života Šime Balenović objavljivao je i pregled važnih zbivanja u Crkvi i politici pod naslovom „Obzor“. Članke su autori redovito potpisivali, ponegdje samo inicijalima svoga imena i prezimena, a i pseudonimom. U prvim godinama izlaska lista ima veći broj prevedenih članaka, i to najviše s njemačkog i talijanskog jezika, dok je mnogo manje prevedenih prinosa s francuskog i engleskog jezika.

List ima izrazit novinski značaj po rubrici „Vijesti“. Nekada su one u rubrici „Cerkvene vesti“, nekada „Vesti iz katoličkog sveta“, a poslije 1858. pod jednostavnim nazivom „Viestnik“. U prvim godištim listama uglavnom su to kratke vijesti, a Nikola Horvat u drugom razdoblju svoga uredništva objavljuje redovito mnogo vijesti. Možda je to bilo zato što ga nije podržavalo dovoljno suradnika pa je bio prisiljen za ispunjavanje lista sam birati vijesti iz drugih listova. Broj vijesti ovisi i o stavu urednika prema dilemi je li *Katolički list zagrebački* prije svega znanstveni časopis ili je sredstvo uključivanja u dnevnu politiku. Drugi stav dolazio je više do izražaja onda kada je Crkva bila napadana ili kad su njezini interesi bili ugroženi. U ovom drugom slučaju bilo je više vijesti u listu. Valja također upozoriti da su objavljene vijesti najbrojnije iz same Hrvatske, zatim iz Mađarske, pa onda iz austrijskog dijela Monarhije te Rima i Njemačke. Naravno, više je vijesti iz zemalja gdje se više toga događalo na crkvenopolitičkom polju, npr. iz Italije i Njemačke početkom sedmog desetljeća. Broj vijesti iz Mađarske opada u razdoblju političkog udaljavanja Hrvatske od nje poslije neuspjelog separatističkog sukoba s austrijskim dijelom Habsburške Monarhije i oružanog suprotstavljanja Beču, odnosno ratnog sukoba bana Josipa Jelačića s Mađarima.

41 Eduard HOSP, *Kirche Österreichs im Vormarx 1815 – 1850*, Innsbruck, 1971., 285, 286.

Jasno, *Katolički list zagrebački* donosi prije svega vijesti crkvenog i vjerskog sadržaja. Preuzima ih gotovo isključivo iz domaćih ili stranih novina. Ponekad se navodi izvor odakle su preuzete, stoga ne izvještavaju o neposrednim događajima, ali nisu ni neaktualne. Redovito se radi o kratkim zabilješcima, ali nije isključeno da su objavljene i tekstovi od pola stranice. Najčešće urednici uz vijesti objavljuju i svoje komentare koji su odijeljeni od vijesti ili već prisutni u samom izvještaju koji sadrži vijest.

U prvim godištim *Katolički list zagrebački* često donosi priloge koji nastoje podvrći kritici revolucionarne ideje i opravdati kršćansku prošlost i tako utvrditi stalnost i neprolaznost Crkve. Donosi i priloge koji ističu da je štetno rastavljanje Crkve od države te da Crkva ne smije odstupati od svojeg višestoljetnog uređenja. Brani celibat svećenika i naglašava ulogu svećenika suprotstavljajući se tako liberalnim idejama koje omalovažavaju njihovo značenje u Crkvi. Tako zagrebački kanonici niječu da su 25. ožujka 1848. bili prisutni na narodnom sastanku kada su izglasana „Zahtijevanja naroda“ uključujući zahtjev o ukidanju celibata.⁴²

5. USPOSTAVA ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE PREMA KATOLIČKOM LISTU ZAGREBAČKOMU

Razumljivo je da je *Katolički list* prvenstveno pratio zbivanja u Zagrebačkoj (nad)biskupiji. Bečki dvor do 1850. nije ni rješavao molbe Hrvatskoga sabora o uzdignuću Zagrebačke biskupije u nadbiskupiju, ali poslije 1848. ta zadaća nije više bila pridržana samo njemu. Vidi se to po tome što je Bečka vlada tek molbu bana Jelačića prosljedila u Rim papi. Prethodne molbe hrvatskog i ugarskog sabora carevi nisu rješavali. Sada je, naime, pao jozefinizam već Oktroiranim ustavom, a vrlo jasno *Travanjskim uredbama*. Jelačićeva molba zapravo ističe hrvatsku nacionalnu želju, ali priznaje tek uspostavljen politički sustav u Monarhiji i zaključuje da je on otvoren uspostavi konfederativnog ili federativnog uređenja.

U tijeku kalendarske godine 1850. slijedili su uistinu brojni i važni diplomatski poslovi na Bečkome dvoru, koje je osobito vodio ministar bogoštovlja i nastave Leo Thun, i oni su relativno brzo urodili pozitivnim rješenjima u smislu pozitivnog odgovora na upravo spomenuto banovo pismo od 14. siječnja 1850. godine. Ministar Thun poznao je i molbe Hrvatskog sabora od 1845. na koje se u svom apelu oslanjao i ban Jelačić, kada je 26. veljače 1850. godine Ministarskome vijeću uputio pisani prijedlog da se Zagrebačka biskupija uzdigne na razinu nadbiskupije. Thunov je prijedlog preuzeo u cjelini sadržaj članka 8. zaključaka Hrvatskog sabora iz 1845. Usprkos komplikacijama, odnosno odbijanju njegova prijedloga, Thun je ipak uspio ishoditi da je 12. kolovoza 1850. kralj Franjo Josip I. prihvatio novu redakciju prijedloga Ministarskog savjeta, koji u kraljevu pisanom rješenju glasi ovako: „*Određujem biskupiju zagrebačku metropolijom hrvatsko-slavonske crkvene pokrajine i zato neka se uredi sve ostalo*

⁴² Usp. Očitovanje, *Katolički list zagrebački*, 1(1849.), br. 9, 65-66.

što treba.“⁴³ O toj je kraljevoj odluci ministar Thun odmah obavijestio bana Jelačića, kneza Feliksa Schwarzenberga, tada ministra vanjskih poslova, i oba ugarska nadbiskupa, Ivana Scitowskog i Franju (Ferenca) Nadaždija. Spomenuta odluka cara Franje Josipa I. bila je temeljni preduvjet za sve daljnje poslove u svezi s uzdignućem Zagrebačke biskupije na razinu nadbiskupije. O toj je odluci hrvatsku javnost *Katolički list zagrebački* obavijestio 31. kolovoza iste 1850. godine sljedećim riječima: „*Iz sasvim pouzdanih izvora možemo kao stvar izvjesnu javiti, da je odluku, kojom se biskupia zagrebačka podiže na arcibiskupiu, njegovo veličanstvo već podpisalo, i samo se sada objavljenje ove odluke očekiva. Sufragani zagrebačkoga nadbiskupa biti će biskupi senjski, djakovački i križevački.*“⁴⁴

A već u sljedećem broju, od 7. rujna iste godine, objavljene su još opširnije vijesti koje isti list ovako priopćava: „*Ovih dana stigla je na bansku vladu odluka, o kojoj smo u zadnjem listu napomenuli, kojom se Zagrebačka biskupia podiže na arcibiskupiu, te će uskoro biti razposлана na sve županie i katoličke duhovne stolove radi obznanjenja.*“ Slijedio je i komentar lista: „*Premda naš preuzvišeni verhovni pastir ne hlepi za častmi i dostojanstvi, to nam se ipak ne može na ino, nego da mu ovom prilikom čestitamo (...), tim većma, što mu je providnost Božja ovim činom kao nadoknadila one nemirne dane, što ih je proživio u ova burna zadnja vremena. Da to uzvišenje nije puka čast, nego da je takodjer uslovje živahniega i hitrieg razvitka cerkvenoga života, bit će svatko uvidio, koj okom sverne na veliku prostranost biskupie zagrebačke, koja je dakle trebala bližje osrednje mesto, gde bi se rešavali važnii cerkveni poslovi. Zato ćemo sigurno pogoditi obće mnenje svih priateljah cerkve naše, ako izrazimo preuzvišenomu našem verhovnom pastiru i nadbiskupu Juraju Hauliku iskrenu zahvalu za one trudove, koje je u tom poslu žrtvovao.*“ Slijedila je potom i javna zahvala banu Jelačiću: „*Nego ne možemo bez vruće zahvale mimoići takodjer svetloga našeg bana, koj je k izposlovanju ove naše stečevine mnogo doprineo.*“⁴⁵

Kako 1853. godine nije izlazio, nije neposredno pratio zbivanja uspostave Zagrebačke nadbiskupije, a ni o Haulikovoj promociji u nadbiskupa, ni o uspostavi Zagrebačke metropolije koja je okupila sve biskupije Banske Hrvatske. List se nije osvrtao ni na početak tog osobitog događaja, tj. na pozitivan odgovor 11. prosinca 1852. pape Pija IX. caru Franji Josipu I. na prethodnu u Rim prosljeđenu molbu bana Jelačića da car predstavi molbu o toj uspostavi Zagrebačke nadbiskupije i metropolije. Kako pak 1853. ne izlazi, nije mogao neposredno izvještavati o samoj proslavi uzdignuća biskupije u nadbiskupiju 8. svibnja 1853. u Zagrebu. Možda su svi ti događaji oko uspostave nadbiskupije spriječile i samoga Haulika da traži novoga urednika *Katoličkog lista zagrebačkoga*. Pronašao ga je tek nakon spomenutih proslava, ali u 1854. godini list više nije spominjao ta zbivanja i prigodne svečanosti.

43 F. ŠIŠIĆ, Kako je postala Zagrebačka nadbiskupija (11. dec. 1852.), *Starine JAZU*, knj. 40, Zagreb, 1939., (1938.), str. 8, 32.

44 *Katolički list zagrebački*, 2 (1850.), br. 35, 278.

45 Vijest o tome donio je *Katolički list zagrebački* u dva broja: *Iz Zagreba*. Odj.: *Vesti iz katoličkoga sveta*, u: *Katolički list zagrebački*, 2/1850., br. 35, subota 31. kolovoza 1850., str. 278.; *Iz Zagreba*. Odj.: *Vesti iz katoličkoga sveta*, u: *Katolički list zagrebački*, 2/1850., br. 36, subota 7. rujna 1850., str. 285-286.

ZAKLJUČAK

Nužno je voditi računa o činjenici da je *Zagrebački katolički list* počeo izlaziti u ozračju kasnog jozefinizma i ranog liberalizma koji se očitovao u Habsburškoj Monarhiji revolucionarne 1848. godine i po ilirskom pokretu i narodnom preporodu pokazao svoje lice i u Banskoj Hrvatskoj, i to upravo među svećenstvom. Novine već u podnaslovu otkrivaju svoju osobitu namjenu, narav i temeljnu usmjerenost riječima: „cerkveno-bogoslovni časopis“. Tako taj podnaslov svjedoči da je list namijenjen prvenstveno svećenicima i obrazlaže njegovu narav vjerskog obrambenog lista, i to upravo od liberalizma koji je ponikao iz jozefinističke baštine. Ilirski pokret pod vodstvom Ljudevita Gaja bio je vjeran idejama prosvjetiteljstva i liberalizma, a niži je kler prihvatio te ideje jer je prigrlio nacionalni program ilirskog pokreta i narodnog preporoda. Haulik je brzo zamjećivao preživjele ideje jozefinizma u očitovanju liberalizma jer je teško preživio udar kasnog jozefinizma kada je 1822. car Franjo I. zabranio zaključke opće ugarske sinode u Požunu koja je izglasala program vjerske i moralne obnove u ugarskome dijelu Habsburške Monarhije, a one su carevom odlukom pale u vodu. Bio je jedan od sedam tajnika te sinode i dobro je poznavao njezin rad, a nije mogao zaboraviti da je njezin žalostan završetak bio jasan znak da u Habsburškoj Monarhiji još uvijek vlada kasni jozefinizam, posve tolerantan prema liberalizmu.

THE FOUNDATION AND FIRST YEARS OF „ZAGREBAČKI KATOLIČKI LIST“

A newspaper titled *Katolički list zagrebački* (eng. *Zagreb Catholic Magazine*) first appeared on January 6th, 1849 as a weekly newspaper. Since its title emphasizes that it is a Catholic magazine, it is necessary to clearly define its significance and properties, that is, if the magazine fulfills the criteria that would justify this attribute. The criteria for being considered a “Catholic” publication are the following: the connection with a Catholic religious dignitary or a Catholic institution or political party; an active religious connection with a person or a group that have assumed the task of publishing, editing and acting on behalf of the Catholic faith and the Church. When it comes to Croatian Catholic journalism it is necessary to point out yet another reason for its appearance, which only apparently justifies the title “Catholic”, since some of the newspapers that appeared in Croatia were launched by ecclesiastical persons but had an explicit purpose to serve other goals, for example political ideas, and some even departed from the official views of the Church. *Katolički list zagrebački* entirely fulfills the criteria for being considered a Catholic publication, because its founder is a high ecclesiastical dignitary, the bishop of Zagreb, and its task was that of acting on behalf of the Catholic faith, defending it and justifying it.

Keywords: Catholic magazine, Juraj Haulik, (Arch)diocese of Zagreb, Catholic press.